

УДК 78.0:37.013.4

<https://doi.org/10.31652/978-617-UAWCS-2025.53>**Білозерська Г.О.**

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Мороз Д.О.

здобувачка вищої освіти
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

e-mail: belozerskanna@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті розглядається одна з актуальних проблем сучасного суспільства – необхідність формування музичної культури молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Ключові слова: музичне мистецтво, музична культура, молодші школярі.

Abstract. The article considers one of the urgent problems of modern society - the need to form the musical culture of younger schoolchildren in music lessons.

Keywords: musical art, musical culture, younger schoolchildren.

Найважливішим стратегічним завданням сучасного суспільства є виховання різнобічної особистості з урахуванням взаємодії соціального та індивідуального досвіду людини. Невипадково навчання музиці одна із пріоритетних напрямів освіти дітей, оскільки музика, сприяючи максимальному особистісному розвитку людини, містить значний потенціал у подоланні існуючих гострих протиріч у духовному житті країни.

Найважливішим завданням є постійний пошук найрезультативніших шляхів виховання та розвитку кожної дитини, оскільки молодший шкільний вік є найбільш відповідальним, основним етапом розвитку людини, саме в цьому віці закладається фундамент особистісного розвитку дитини. Музика, як ніяке інше мистецтво, займає особливе місце завдяки безпосередньому комплексному впливу на людину. Вона дає ні з чим незрівнянні можливості у розвитку духовної сфери людини, особливо у дитинстві, є найбільш сприйнятливим періодом у розвитку творчого потенціалу особистості.

Співпереживання у сфері музичного мистецтва розширює життєвий досвід, орієнтує дитину високі моральні, духовні цінності, формує його індивідуальність. Потреба людини у спілкуванні з музикою явище не випадкове. Це спосіб життя, основи якого закладаються в ранньому дитинстві, як і багато інших якостей особистості (елементарна гігієна, фізична форма, правила гарного тону, поведінка в суспільстві). Зрештою, доля суспільства залежить від того, який культурний досвід успадкований у дитинстві, які аспекти культури стають пріоритетними. Саме тому постає питання про важливість формування музичної культури дітей, про її значення для розвитку загальних психічних властивостей (мислення, уваги, пам'яті, волі), для виховання емоційної чуйності, морально-естетичних потреб, тобто для формування всебічно розвиненої особистості [4].

Музична культура уможливорює найповніше розкриття всіх внутрішніх психологічних якостей учня (мислення, уяву, пам'ять). Відбувається розвиток емоційно-чуттєвої сфери психіки дитини (витонченості, чуйності, вміння через музику пізнавати глибину душевних переживань у собі та інших). Перспективність досліджень у сфері формування музичної культури дітей молодшого шкільного віку особливо актуальна, оскільки з психолого-педагогічних позицій цей період є найбільш сензитивним у формуванні музичного смаку та її культури.

Фундаментальні дослідження проблеми мистецької освіти, зокрема в аспекті розвитку музичної культури школярів висвітлені у працях виданих вчених – Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької.

Основні компоненти розвитку естетичної культури аналізуються в багатьох дослідженнях з психологічних, педагогічних та мистецтвознавчих наук вчених-сучасників (Б. Бриліна, В. Вергунової, О. Зайцевої). Про необхідність формування музичної культури та духовності як важливого аспекту формування творчої особистості зазначається у надбаннях Вань Яня, Н. Міської, О. Негребецької, О. Петрикової, А. Юдіна.

Мета і завдання статті – окреслити теоретичні аспекти музично-естетичної культури молодших школярів.

Завдяки розвитку музичної індустрії, орієнтації школярів у галузі музики формуються, головним чином, під впливом засобів масової комунікації та спілкування з однолітками, що призводить до споживання музичних зразків сумнівної естетичної якості, розрахованих на невибагливий смак через легкість сприйняття.

Сучасна музика та інші суто розважальні напрямки, що мало сприяють формуванню високих музичних смаків і виконують не стільки естетичну, скільки комунікативну та фонову функції, цілком заповнили телебачення, радіо та інші ЗМІ. Вони користуються у дітей широкою популярністю і значною мірою ускладнюють шлях слухача до пізнання дійсно прекрасного, позбавляючи можливості відрізнити справжні культурні цінності від сурогату. Не піддатися цьому впливу, уникнути нав'язування чужих смаків і поглядів, вміти знайти способи самовираження, самореалізації може лише людина, яка творчо мислить [9].

У сучасній науці сформовано безліч підходів щодо визначення «музична культура». Теоретичний аналіз літератури показує, що поняття «музична культура» розглядається з різних позицій, ракурсів та аспектів.

У працях О. Лобової зазначається про необхідність виведення музичної освіти на рівень культуро- та життєтворчості, максимальної реалізації інтелектуального, естетичного, творчого потенціалу особистості та її різнобічного гуманістичного виховання, а тому, феномен музичної культури набуває нового, більш глобального й універсального змісту [5, с. 105-117].

У наукових джерелах різнобічно висвітлено визначення поняття «музична культура», зокрема, увага звернена на певні історичні періоди різних країн та конкретних народів. Але головна увага науковців приділена проблемі розвитку музичної культури окремої особистості.

Тлумачення поняття «культура» зустрічаємо у працях О. Лобової. Науковицею зазначається, що це надзвичайно широке і різнопланове явище, яке пронизує різноманітні аспекти соціального буття та людської діяльності. Сфера побутування терміну розповсюджується на різні наукові галузі (культурологія, філософія, історія, філологія, мистецтвознавство, етика, естетика, синергетика, психологія тощо) [5, с. 107].

О. Негребецькою «музична культура» трактується як система всіх державних інститутів (музична освіти, наука про музику, концертні зали, нотодрук, засоби масової комунікації тощо), що забезпечує обмін і споживання в суспільстві музичних цінностей, створених і виконаних композицій [7, с. 39].

Н. Міськовою зазначається, що музична культура особистості є цілісним утворенням, що характеризується наявністю глибоких музичних знань та вмінь виконувати музику, високою якістю музичного сприймання та емоційного переживання музичних творів, проявом вираженого прагнення до творчого самовияву у сфері музичного мистецтва та оцінного ставлення до неї [6, с. 174].

У працях С. Чепіги досліджено, що музична культура особистості відображається у єдності відповідних знань, здібностей, переконань, почуттів, оцінок, навичок поведінки, музичних здібностей, сформованої естетичної позиції, стійкої установки на музичну діяльність, розвиненого чуттєво-ціннісного ставлення до музики, що дає можливість особистості орієнтуватись в царині музичних цінностей, формувати суб'єктивні переживання, смаки, оцінки й ідеали [11, с. 157].

У наукових дослідженнях також зазначається, що музична культура особистості є:

- інтегральним утворенням, що проявляється в достатньому рівні музичного розвитку особистості, сформованості її музично-естетичної свідомості та накопиченні людиною музичного досвіду в різноманітних видах виконавської діяльності (Дін Юнь) [3, с. 34];
- результатом засвоєння знань про синтез національного та світового музичного мистецтва, що проявляється в широкому музичному кругозорі особистості, вихованості в неї естетичних почуттів, рівня розвитку здібностей до сприйняття музики та прагненні до самореалізації в творчому процесі (Ван Янь) [2].

За ствердженнями науковців, для успішної реалізації пропонованих функцій музичного мистецтва необхідне сприяння систематичному формуванню музичної культури у кожної особистості.

Вченими виокремлюються найважливіші риси музики:

- музика через свої ритмо-енергичні властивості гармонізує зв'язок співтовариства з навколишнім світом – штучним і природним;
- музика дозволяє співтовариству ідентифікувати себе, виділити з навколишнього світу;
- музика зміцнює ті чинники і передумови, які сприяють ефективній організації і інтеграції людьми своїх сил, настроюванню членів співтовариства на функціонально виправдані дії, як-то виконання трудових операцій, освоєння форм активності, що пов'язані з відпочинком тощо;
- музична традиція дозволяє, з одного боку, розвивати творчий потенціал співтовариства, з іншої – зберігає сили людей, етнічні зразки естетичної організації діяльності, які акумулюють досвід попередніх поколінь;
- музика у ряді інших культурних засобів формування відносин людини з оточенням сприяє переходу від ентропії до порядку, від безформності до отримання форми, передаючи норми впорядкування від одного покоління до іншого [1].

Музична культура сприяє налагодженню комунікації між учасниками художньо-творчого процесу, створюючи основу для зразкових відносин у соціумі між людьми. Вона має більш глибоке значення аніж музичне мистецтво, адже вона охоплює різні сфери музичного мистецтва в будь-якому соціальному виявленні.

Поняття «музична культура» в соціальному аспекті науковцями визначається як складна система, в яку входять:

- музичні цінності, що створюються або зберігаються в даному суспільстві;
- всі види діяльності по створенню, зберіганню, відтворенню, розповсюдженню, сприйняттю і використанню музичних цінностей;
- всі суб'єкти такого роду діяльності разом з їх знаннями, навичками і іншими якостями, що забезпечують її успіх;
- всі установи і соціальні інститути, а також інструменти і устаткування, що забезпечують цю діяльність [8].

Аналіз поняття «музична культура» в наукових дослідженнях свідчить про те, що вона є підсистемою до систем вищих рівнів художньої культури суспільства та культури в цілому.

При формуванні музичної культури слід враховувати фактори, що сприяють оптимальному розвитку школярів молодшого віку, використовувати в освітньому процесі нові педагогічні технології. На наш погляд, дуже перспективним і одним з найважливіших положень є розвиваюче навчання, поєднання форм і методів навчання в залежності від дидактичних проблем, умов; організації та змісту освітнього процесу з використанням інтенсивних методик, з урахуванням вікових та особистісних особливостей дітей.

Особлива роль в цьому процесі належить викладачеві, який має бути цікавий як сам собі, та і своїм колегам, але, передусім, дітям. Без переорієнтації педагогічної технології на інтенсивний розвиток дитини, формування її музичної культури – зусилля більшості педагогів залишаються не затребуваними. Правильна діагностика здібностей, оцінка зусиль і

можливостей учнів, різноманітність методів – усе це має визначати стратегію і тактику діяльності викладача, логіку навчального процесу [10].

Таким чином, провідними ознаками, що визначають якість музичної культури молодших школярів, є участь у музичній творчості у вигляді різних форм музичної діяльності, розвиток морально-естетичних сторін особистості під впливом її музично-культурного потенціалу, високий рівень знань та оціночних уявлень у музиці. Формування музичної культури молодших школярів у освітньому процесі має стати цілеспрямованою діяльністю освіти. Вирішення цієї проблеми, характеризується яскраво вираженою актуальністю, оскільки визначення найоптимальніших умов та ефективних шляхів їх вирішення важливе для прогресивного розвитку всієї системи освіти.

Список використаних джерел:

1. Білозерська Г.О., Кравцова Н.Є., Белінська Т.В., Кушнір К.В., Будяк В.В. Професійно-орієнтована підготовка майбутнього вчителя-музиканта до здійснення соціокультурної діяльності засобами хорового мистецтва. Науковий часопис українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. – Випуск 98. – Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С.18-22.
2. Вань Янь. Музична культура особистості як предмет наукових розвідок китайських та українських вчених. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/80/part_1/3.pdf
3. Дін Юнь. Формування музичної культури молодших школярів у процесі фортепіанного навчання в мистецьких позашкільних закладах освіти: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2016. 228 с.
4. Добровольська Руфіна, Білозерська Ганна. Українська музикотерапія як феномен сучасної університетської освіти: тенденції розвитку та становлення. *Наукові інновації та передові технології*, 2024, 4 (32).
5. Лобова О. Генеза поняття «музична культура особистості» в контексті загальної музичної освіти. Естетика і етика педагогічної дії. Київ, 2016. В. 13. С. 105-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2016_13_11
6. Міськова Н. Особливості формування музичної культури молодших школярів на сучасному етапі. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. Київ, 2016. В. 2. С. 171–176.
7. Негребецька О. Ціннісний контекст музичної культури. *Наукові записки*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036285.pdf>
8. Onofrichuk, L. Priadko, O. Bilozerska, A. Basovska, Iryna Shvets. Develop of students creative skills in the process of a vocal speaking work in the context of musical theater. *Modern Science-Moderní věda.*, P. 43-52.
9. Sizova N., Bilozerska H., Mudra S., Patyk R., Bokhonko Y. Stimulation of students' research activity in the conditions of distance education. *Journal of Education and Learning (EduLearn)* 18 (3), 991-1000.
10. Sizova N., Belinska T., Bilozerska A., Vasylevska-Skupa L., Zuziak T. An Integration Model of Professional Training of a Music Art Teacher by Means of Innovative Technologies. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, Vol. 26 No. 3, 2024. P.903-934
11. Чепіра С. Спрямованість музичного виховання на формування морально-естетичних якостей особистості. *1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи: зб. матеріалів міжнарод. наук. конф.* Київ, 2014. С. 154–164.